

תורת הבטחון ∞ פרשת שלח

הכנה לתפילה

הנה אמרו חז"ל (ברכות לב, ב): "לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל", ע"כ. וביאר הרשב"א (אגדות) דמי שיש לו איזה בקשה מאחר, אותה בקשה תלויה בג' תנאים. א] כל בקשה הוא או על צד הגמול ומה שראוי לבא לו, או על צד החסד, וכל זמן שמי שמבקש ממנו אינו בתכלית החסד שימלא בקשתו אפילו אם באמת אינו ראוי להגיע לו, אינו מובטח שתתמלא בקשתו. ב] מי שמבקש ממנו איזה בקשה צריך שיהיה לו היכולת בידו לקיים בקשתו, שאם אין ביכולתו לקיים בקשתו, א"א לבקש ממנו אותה בקשה. ג] ועוד צריך שימצא הבקשה דוקא אצל מי שמבקש ממנו, אבל אם נמצא בקשתו אצל אחר, אינו מבקש ממנו שאפשר להשיג בקשתו מאחר.

וכתב הרשב"א דכל אלו הג' תנאים נמצאים רק אצל הבורא ית', שהשי"ת גומל חסד לכל נברא אע"פ שהוא אינו ראוי ואין מגיע לו כלום. והוא ית' יש לו היכולת למלא כל בקשה שבעולם. וגם אין שום בקשה שנמצאת אצל שום נברא, רק הכל ביד השי"ת. ועל כן, קודם שאנו מתפללים, צריכים אנו לסדר שבחו של השי"ת, לבא לידי ההכרה הברורה שבקשתנו נמצא רק בידו ית', וזהו התכלית בזה שאמרו חז"ל שקודם שיתפלל צריך לשבח השי"ת, וזהו ההכנה לתפילה, דרק על ידי זה יהיה בוטח בהשי"ת שימלא בקשתו.

הגומל חסדים טובים

וביאר הרשב"א דג' ברכות הראשונות של שמונה עשרה הם כנגד הני ג' תנאים שצריך כשמבקש בקשה מאחר. ברכה הראשונה של שמו"ע הוא להורות מדת החסד של השי"ת, ואנו מבקשים ממנו כל הבקשות לא מצד הגמול, ומה שראוי להגיע עלינו, דבאמת מצד מדת הדין אין אנו ראויים לתבוע כלום, אבל אנו מבקשים רק מצד מדת החסד של השי"ת שהוא ית' גומל חסדים טובים כמו שנהג במדת החסד עם אבותינו. וזהו התכלית בברכה זו לבא לידי ההכרה, שכל מה שצריך לבקש מאת השי"ת הוא על צד החסד, ולא משום שראוי להגיע עלינו. ועל יסוד זה מיוסד כל בקשת התפילה, וכל מדת הבטחון שאנו בוטחים בהשי"ת שיגמול עמנו חסד אע"פ שאין אנו ראויים כלל.

וכבר האריך הגר"א בענין זה וכתב (משלי כה, טו) וז"ל, "אך יש ב' מיני תפלות: א] שמבקש שהקב"ה יעשה למען רחמי וחסדיו כמ"ש "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תשנונו ה' אלקינו לנצח". כלומר מה שאתה "עד הנה עזרונו" הוא "רחמיך" ולא למענינו. ומה שאתה "לא עזבונו" הוא "חסדיך", ולכן אנו בטוחים ש"אל תשנונו ה' אלקינו לנצח", כי אם היה בשבילנו היינו מתייראים שמה יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתייראים כלל, כי חסדיך המה קיימים תמיד. וזהו כמ"ש בזה"ר "והאמין בה" ואל היה מתיירא אפילו שמה יגרום החטא והיינו משום שיוחשבה לו צדקה כלומר כל מה שנותן לו ה' הוא צדקה ואינו בשבילו כלל. וזהו הנהגה אל ישועתי אבטח ולא אפחד" כלומר אל' שהוא מדת החסד כאשר בחסדו הוא ישועתי

בענין תפילה ובטחון

אָנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לְכֶם לְאֱלֹקִים אָנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם. (טו, מא)

הנה בכל יום כשקוראים קריאת שמע אנו מקיימים המצוה של "זכירת יציאת מצרים". והחובה על כל אחד ואחד לקיים מצוה זו של "זכירת יציאת מצרים" בכל בקר, ובכל לילה. ומיד אחר שקיים מצוה זו של "זכירת יציאת מצרים", מתפללים תפילת שמונה עשרה כדי לקיים ההלכה שצריך לסמוך גאולה לתפילה, שאמרו חז"ל "תיכף לגאולה תפילה", בענין שלא יפסיק כלל בין גאולה לתפילה.

סמיכת גאולה לתפילה

איתא בירושלמי (ברכות פ"א ה"א) מושל למה הדבר דומה מי שאינו סומך גאולה לתפילה. הרי הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, ויצא המלך לדעת מה אוהב מבקש ממנו, ומצא שאוהבו כבר הרחק משם, כיון שראה המלך כך, אף הוא חזר למקומו. כן הוא מי שמפסיק בין גאולה לתפילה, שגם הקב"ה מתרחק ממנו, ואינו עמו בתפילתו. אבל מי שסומך גאולה לתפילה השי"ת עמו לשמוע לתפילתו. הרי מבואר שסמיכת גאולה לתפילה הוא ההכנה לבקש כל צרכיו מאת השי"ת.

וכבר האריך רבינו יונה (ברכות ב ע"ב מדפי הר"ף) לבאר הא דאמר רבי יוחנן (ברכות ד, ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וז"ל, "י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמוכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שבטח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לא): "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו'". וכיון שמוכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו, כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מוכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא", עכ"ל. הרי מבואר מדברי רבינו יונה שכל מהותה של תפילה הוא אך ורק מתוך "בטחון בהשי"ת", דמי שאינו בוטח בהשי"ת שימלא ה' כל משאלותיו לא יבקש ממנו מאומה. אבל מי שבטח בהשי"ת, הרי הוא עומד בתפילה ומבקש ממנו כל צרכיו. ונמצא דמה שאנו מזכירין גאולת מצרים הוא ההכנה לתפילה, דמי שמאמין שהשי"ת גאלנו ממצרים משום שבו בטחו אבותינו והתפללו אליו, כך כל אחד ואחד יכול לבטוח בה' ולהתפלל אליו, והשי"ת יענה לתפילתו. ובעזה"ת בהמשך נבאר זאת יותר.

אבטח תמיד ולא אפחד אפילו שמא יגרום החטא וכמ"ש בישעיה. והב' הוא שמבקש מהקב"ה שיעשה בשביל מצותיו וחסדיו אשר עשה כמ"ש (בראשית לב, יא): "קטונתי מכל החסדים וגו'", ולכן זיירא יעקב מאד שמא יגרום החטא, וזהו שמבקש בשביל מצותיו, המקטרגים מונעים וכו', עכ"ל. הרי כל זמן שאחד מבקש מאת השי"ת על צד מדת החסד, שיעשה השי"ת עמו חסד חנם, הגם שאינו ראוי אינו צריך להיות ירא שמא יגרום החטא ולא יהיה ראוי שימלא השי"ת את בקשתו. אבל אם מבקש בשביל מצותיו הרי צריך שיירא שמא יגרום החטא.

הכל יכול

וממשיך הרשב"א ומבאר שהברכה השניה בשמונה עשרה מיוסד על שבחו של השי"ת שהוא "כל יכול", ואין שום דבר נמנע מיכולתו מלעשות. שכל זמן שאינו מאמין באמונה שלימה שהשי"ת הוא "כל יכול", ואין שום דבר נמנע מיכולתו מלעשות, אינו מבקש ממנו צרכיו, וע"כ זהו התכלית בהך ברכה, לקבוע בלבנו אמונה בהשי"ת שהוא "כל יכול", ואע"פ שאין אנו רואים אפשרות בדרך הטבע למלא את בקשתנו, השי"ת הוא למעלה מדרך הטבע, ויש לו ית' האופן למלא כל בקשה שבעולם. שאין שום דבר נמנע מיכולתו מלעשות, כמו שהוא ית' יכול להחיות מתים, ולעשות כל דבר אשר נמנע מסדרי הטבע, כן יש לו היכולת למלא בקשתנו.

וזהו עיקר גדול בענין בטחון בהשי"ת, שכל זמן שאין זה ברור באמונה שלימה, זהו סיבה שיפסיד כל מדת הבטחון בהשי"ת. וכבר האריך החובת הלבבות דאחד מן הסיבות שבהן גיע האדם לבטוח בהשי"ת, הוא ע"י שיאמין שהקב"ה הוא - "כל יכול", ואין שום דבר עומד ומונע ממנו מלעשות כל דבר שבעולם, שאם אינו מאמין באמונה שלימה שהקב"ה הוא בעל היכולת ויש ביכולתו לעשות גם מה שנמנע האפשרות לעשות על פי דרך טבע, לעולם לא יושלם בטחונו בהשי"ת, שהרי אפשר שאין ביכולתו לעשות מה שבטח עליו. וכן כתב רבינו יונה (משלי ג, ה) וז"ל, "ועוד יחייב ענין הבטחון, שידע עם לבבו, כי הכל בידי שמים, ובידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל, ואין לה' מעצור להושיע ברב או במעט", עכ"ל. הרי מעיקרי הבטחון הוא להאמין שאין שום דבר נמנע מיכולתו מלעשות, אפילו דברים שא"א להעלות על השכל, כמו לשנות את הטבע, שהרי הוא כל יכול, ובכל מצב שהוא, השי"ת יש לו יכולת לעזור אפילו אם נראה שאין שום אפשרות טבעית שעל ידה תבא הישועה, שהשי"ת הוא כל יכול.

בעל הכוחות כולם

וממשיך הרשב"א ומבאר הברכה השלישית בשמונה עשרה "קדושת השם" וז"ל, "שמקדישו וממליכו על הכל ומעיד שכל הקדושים שהוא רומז אף לשכליים הנפרדים שהם נפש לגלגלים שפועלים בעולם בהנהגתם הטבעית, מהללים בכל יום לשמו ית', ומודים כי כוחם מן השפע הנשפע עליהם ממנו ית', ואינם פועלים אלא ברצונו ית'", עכ"ל.

הרי התכלית בהך ברכה להורות שהכל שלו, ואין שום כח אחר בהאי עלמא, וכל הכחות נפעלים רק ע"י ית', וע"כ כל בקשה שיש לנו,

א"א כלל לאחר למלא אותה בקשה חוץ מהשי"ת. וע"כ בכל פרט ופרט בחייו, צריך לבא לידי ההכרה שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, שהוא בעל הכחות כולם, ואין לסמוך על אחר, וגם חו"ש לסמוך על כחותיו ולהאמין "כחי ועוצם ידי", רק "וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". וזהו התכלית בתפילה להשלך יהביה על השי"ת. וכבר האריך החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג, חשבון ט') וז"ל, "וראוי לך, אחי, שתדע, כי כוונתנו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבהחה והודאתה לשמו והשלכת כל יהביה עליו", עכ"ל. הרי שיסוד של תפילה - הוא ענין של בטחון בהקב"ה. ורק כאשר מגיעים לידי ההכרה שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, רק אז יכולים להתפלל כראוי וכנוון, כי אין התכלית של 'תפילה' רק עבור 'הבקשות', אלא "השלכת כל יהביה עליו".

אין לנו שום כח כלל

המתפלל צריך שיכוין את רגליו להיות רגל ישרה, וגם צריך להניח ידיו כפותים על לבו, וגם אין להתפלל במקום גבוה. וביאר המהר"ל (נתיב העבודה פ"ו) הטעם בכל הני הלכות שכולם מורים על מציאות התפילה שאנו תלויים אך ורק בו ית' ואין לנו שום כח אחר וז"ל, "כי אמר קודם שיכיר האדם שהוא העלול אל השם יתברך והאדם מקבל מאתו יתברך ולפיכך ישפיל עצמו כמו כל אשר מקבל מן אחר. ובא עתה לומר עוד על זה כשם שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל, שדבר זה שיהיה מכיר עצמו שאין לו שום דבר מעצמו כלל, והרי יש לחשוב אף שהוא מקבל יש לו גם כן מעצמו דבר מה, אבל האדם יכיר שאין לו דבר מעצמו כלל. ולפיכך אמר צריך שיכוין רגליו, כי השוואת הרגלים מורה על ענין זה שהאדם בעצמו כאלו אין יכול לפעול דבר, כי התחלת הכל הם הרגלים שמוליכים אותו אל אשר רצונו שם לעשות מה שירצה. ולכן כתבו גם כן שיש לאדם להניח ידיו גם כן כפותים על לבו עד שאי אפשר לו לעשות שום פעולה ומעתה הכל כפות, הן רגליו שבהם הולך למקום שרוצה לעשות דבר, הן ידיו שהם הכלים שבהם פועל דבר, לכך ישוה רגליו וידיו כפותים על לבו ומעתה יכיר האדם שאין לו דבר מעצמו רק הכל מצד עלתו ית' ולא מעצמו דבר כלל. על דרך זה כתבו המפרשים מה שצריך שיכוין רגליו שדבר זה הוראה לגמרי על שאין לאדם כח כלל אפילו התחלת התנועה לעשות דבר", עכ"ל. הרי היסוד בכל הני הלכות משום שכולם מורים שאנו תלויים בו ית', ואין לנו שום כח כלל לעשות שום פעולה מעצמינו.

לימוד למעשה:

התכלית בתפילה הוא לבא לידי ההכרה שכל בקשותינו נמצאים ויכולים להתמלאות רק ע"י הבורא ית' שמו, וכל בקשה שיש לנו אנו מבקשים לא מצד שאנו ראוים לבקש כלום, רק אנו מבקשים על צד מדת החסד של השי"ת, וגם כל בקשה שיש לנו אין שום נמנעות מלפניו, והוא יכול למלא "כל" בקשותינו. וגם אין לנו על מי להישען למלא בקשותינו, וכל בקשה שיש לנו נמצא רק בבורא ית' שהוא בעל הכחות כולם. וכשיהיו הני ג' תנאים ברורים אצל כל אחד ואחד, בודאי בלי שום ספק יתפלל להשי"ת בלב שלם, והוא ית' יתן לך משאלות לבך, אכ"ר!